

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

VOIGT, Vilmos

Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete / Eve's Children and the Origin of Inequality

Eredeti közlés /Original publication:

Ethnographia, 2006, 116. évf., 3. szám, 318–321. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.002.812

Dátum/Date: 2018. április / April

filename: voigt_2006_recGorogEvaGyerm

Ezt az információt közlésre előkészítette

/This information prepared for publication by:

B. WALLNER, Erika és/and BERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document:

VOIGT, Vilmos: Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete / Eve's Children and the Origin of Inequality, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–7. old.**, No. 000.002.812, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, könyvismertetés (Görög-Karády Veronika: *Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete*, 2006)

African studies in Hungary, book review (Görög-Karády Veronika: *Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete*, 2006)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

ÉVA GYERMEKEI ÉS AZ EGYENLŐTLENSÉG EREDETE

Görög-Karády Veronika: *Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete. Mesék, teremtéstörténetek, etnoszemiotikai elemzések (Afrika, Európa)*, 2006, Budapest, L'Harmattan, 427 p. + 1 ill. (Szóhagyomány – sorozatszerkesztő: Nagy Ilona)

VOIGT, Vilmos

Ethnographia, 2006, 116. évf., 3. szám, 318–321. old.

Ismert és ismeretlen emberek, ismert és ismeretlen témák, ismert és ismeretlen módszerek, ismert és ismeretlen szerző: ezzel summázhatjuk Görög Veronika magyar nyelvű folklorisztikai tanulmánykötetét, amely napjainkban a leggazdagabb folklórtermésű magyar (?) könyvkiadó tanulmánykötet-sorozatában látott napvilágot.

A szerző ugyan még a budapesti egyetemen kezdte, ám afrikanista-folklorista kiképzését Párizsban szerezte meg. Előbb nemzetközi tudományos fórumokon találkozott magyar kollégáival, majd 1980 óta egyre többször járt otthon, csakhamar folklorisztikai gyűjtőutakon, és főként a hazai cigány mesemondók portáján. Portáján? Helyes ez a szó itt? Honnan is tudnánk, hiszen még a magyar néprajzkutatók túlnyomó többsége előtt is ismeretlen a hazai cigányok - mondhatjuk: a putritól az Európa-parlamentig ívelő – sokváltozatú élete.

Karády Viktorné Görög Veronika az utóbbi évtizedekben egyre többet, újabban állandóan Budapesten él, oktatás-szociológus férjével, és lelkes részese minden hazai folklorisztikai rendezvénynek. A kötet 18 tanulmánya közül már jó néhány „magyar” témát vizsgált, vagy magyarul íródott, magyar rendezvényen hangzott el. Itt a „magyar” szó idézőjelbe tétele arra utal, hogy a kötet két dolgozata a folklórban a zsidókról kialakult képpel, öt dolgozata pedig a cigányok folklórával foglalkozik. Ezek összevető írások, a szerzőre általában jellemző tisztelet és tolerancia hangján – ám még itt is megfigyelhető, hogy, mint minden kultúra, a magyar (itt már nem idézőjelben!) is gyanak-

szik, ha más embercsoportokkal találkozik, és ez a nem-megismerés, elutasítás olykor túlmegy még az etnikus sztereotípiák tévedésein is, és társadalmi gyakorlatra, bizony konfliktusra és erőszakra vezet. Noha azt hisszük, „ismerjük” (megint fontos az idézőjel!) a cigányokat és zsidókat, sőt a távolból a négereket is ez az „ismertség” csak illúzió, botorság lenne benne hinni. E kötet tényfeltáró missziója nyilván e téves önelégültség cáfolása.

A kötet felénél nagyobb részében pedig (nyugat)-afrikai népmesékről olvashatunk, legtöbbször a *bambára* folklórból, amelyet a szerző huzamos terepmunkával is tanulmányozott. A különböző afrikai népek meséit találó módon hasonlítja össze egymással Görög Veronika - ami nem csoda, hiszen évtizedekig éppen az ilyen kultúrák közötti folklór-összehasonlítással foglalkozó párizsi tudományos munkacsoport tagja, majd vezetője volt. Ezek a mesék és más műfajú történetek azonban akkor is a vártnál jobban hasonlítanak az általunk ismert („európai” vagy „magyarországi”) mesékhez, ha a mesekutatásban megszokottan alkalmazott típusszámuk (e könyvben még AaTh, sőt AT, nem pedig az évek óta terjeszkedő ATU) nem azonos, vagy nem is azonosítható. Éva „sötét” és „világos” gyermekeinek „szolgákká” és „urakká” válása – bizony kontinenseket átívelő egyforma sorsot önt folklórszövegekbe.

Ami Görög Veronika kutatói módszerét illeti, ez nem egy új ötlet erőltetése, noha újszerű a helyszín – a szerző ugyanazt a megoldást választotta, ahogy minden tudományos mesekutatás teszi, vagyis hogy több szöveget (változatot) gyűjt össze, elemzi ezek felépítését, társadalmi mondanivalóját, megkísérli a „szimbolikusnak” tekintett (vagyis egyszerűen nem megérthető) vonások értelmezését. És noha Afrikában az apa, a leendő após az a gonosz feladat-adó, aki a vőjelöltet teljesíthetetlen feladatokkal látja el (amelynek sikeres végrehajtásához a jelölt gyakran nemi szervét használja mértéktelen eredményességgel) - nálunk meg az ördögökkel végezteti el a gigantikus környezetpusztítás (erdőirtás) meg az állami bőség világának megteremtése (puliszkafőzés) feladatát a fiúba beleszerető leány: azért itt mégis ugyanarról van szó.

Ami pedig az etnoszociológiai boncolást illeti, Görög Veronika addig merészkedik, ameddig mer. Vagyis ha a mesélő azt mondja, „akkor még nem voltak iskolák”, rögtön idézi a mesélő életrajzának tényét: egyetlen évet töltött az iskolában. Már az analfabéta (vagy majdnem az) mesemondó és hasonló közönsége mesekedvelését és

-tudását nem említi – pedig ez is folklór-szociológiai tény, és beillene a mindennapi életet a maga felületén bemutató megfogalmazásba.

Nem ez az első magyar nyelvű dolgozat afrikai mesékről, cigány-folklórról és a zsidókra vonatkozó történetekről – ám így, egymás mellett rendkívül elmemozdítóak: új információt adnak a jól egymásutánra szerkesztett dolgozatok, és megszokott, téves gondolatainkat is segítenek kiigazítani.

Azt már nem is kellene részleteznem, hogy a mesemondók megbecsülése, a gondosan kiválasztott szövegpéldák, a franciából magyarra fordított szövegek olykor bumfordi bája is a kötet erényeihez sorolható. Hogy mindez nem véletlen – mesei kifejezéssel – a semmiből alászállott ajándék, hanem évtizedek tisztességes munkájának és tisztességes gondolkodásmódjának eredménye, akkor vesszük észre, amikor hibákra is bukkanunk a kötetben, vagy a teljesítmény szintje esik. Van például a könyvben hatvannál több illusztráció.

Ezek nyomdai minősége is lehetne jobb. Ám nem is ez a főbaj, hanem az, hogy ezek pontos forrásadatai hiányoznak, zömük nem tartozik közvetlenül a szövegekhez, és főként a kötet második felében az üres fél vagy egész lapok kitöltése volt a látható cél. Pedig a meseikonográfiának mára megvan a maga célja és módszere is. Az ugyanis nem forráshivatkozás, ha a 132. lapon arról értesülünk, hogy a kép a 13. század végéről, egy észak-franciaországi zsoldárosvérből származik. Melyik ez a könyv, milyen nyelven íródott, mi a címe, ott mihez tartozik az illusztráció, hányadik lapon van? stb. Ugyanilyen pontossággal a mesékről is azt mondhatnánk: „észak-francia legendame-se”.

Akit érdekel a dolog, turkáljon ezer könyvben maga a pontos forráshelyet megtalálандó. A 126. lapon „Madarra vadászó fiú. Pietro de Crescenzi. In *Commodum ruralium libri*. 12. század” olvasható kép-aláírásként, amely egy nyomtatott fametszetből készült. Sajnos a 12. században Európában még nem volt könyvnyomtatás! Azaz Petrus Crescentius könyvének egy későbbi, illusztrált kiadásából dolgoztak. Ez hol, mikor, melyik országban jelent meg? (És Európában „fanyomat” szó sincs, ahogy a könyv elején többször is olvashatjuk. Szerencsére a kötet közepe tájt már a magyar szó olvasható: „fametszet”.)

Azért ismétlem meg mindezt, mivel a szerző úgy vélte, ha van valamilyen útbaigazító szöveg a képek alatt, ez mindjárt forráshivatkozás is. Pedig nem az. Persze azt is tudom, kényelmes szerzők és félénk kiadók a sok aprómunka és a jogdíjak miatt utálják a pontos hivatko-

zásokat. És minden kollégám tucatnyi mai magyar „tudományos” kiadványt is a fejemhez vághat, mondván, ott is ez a helyzet, vagy még rosszabb. Ami igaznak igaz, de mentségnek nem mentség.

Görög Veronika túlzóan is kedvező képet ad kutatásának előzményeiről, kollégáiról, még az általa felhasznált módszerekről is. Én sem részletezem, hogy azért nálunk is van / volt cigánygyűlölő cigányfolklór-kutató, a morfológiát csak mímelő meseleírás, a meseelmélethez egyáltalán nem értő mese-elméletíró, sőt az ostobasággal határos vulgárszociológia meg vulgáretnológia is tevékenykedik. A szerzőnek nyilván „nem volt szíve” ezt nyilvánosan is elmondani. A recenzensnek meg „volt mája” ezt nyilvánosan is elmondani. (Lásd a „szív és máj” jellegű további következményeket MI Q469.6, Q469.6.1, valamint Q211, S194. Szövegpélda: Ráduly János Kisküküllő-melléki népmeséi között található.)

Inkább azzal zárom méltató soraimat, hogy derék stílusú dolgozatok szólalnak meg a meseelemző és -értelmező részekben is. Legszebbek azonban maguk a szövegek lehetnek, még a fordításban közölt vagy táblázatokból visszakövetkeztethető részletek is. Teljes hosszabb meseszöveget e kötetben (érthető okból) mégsem olvashatunk (rövidebb eredettörténeteket igen), hiszen mégiscsak egy világszínvonalú tudományos munkát tartunk a kezünkben, nem pedig meséskönyvet. Már csak ezért sem fejezhetném be így a könyv bemutatását: „itt a vége, fuss el véle” (mondjuk a könyvesboltból a megvásárolt példánnyal hazáig). Legfeljebb az egyik kedves mesemondó, Erdős Lajos szavait idézhetem, aki a mesevégi esküvő megemlézése után ezt mondja: „olyan örömmel, boldogsággal voltak, éltek nyugodtan”.

Fiat! (Bárcsak úgy lennel!)

Végül arra a kérdésre szeretnék válaszolni, miért olyan fontos, hogy például afrikai folklórról értesülhetünk e könyvből? Nemcsak azért, mert ez fontos dolog, hanem azért is, mivel a magyarokat mindig érdekelte ez a témakör.

A (sajnos) folklorista körökben nem túl ismert Polányi Mihály klasszikus művében ezt a történetet olvashatjuk (magyarul: *Személyes tudás. Úton egy posztkritikai filozófiához*. II. Budapest, 1994, 79. old.): „Nézzük egy Dél-Afrika-kutató, Magyar László történetét, amelyet Lévy-Bruhl jegyzett fel, aki tipikusnak tekinti az esetet. (Vö. Lévy-Bruhl: *The „Soul” of the Primitive*. London, 1928, 44–48. old.):

Két afrikai bennszülött, S/akipera/ és K/imbiri/ elmennek az erdőbe mézet gyűjteni. S. négy nagy, mézzel teli fát talál, míg K. csak

egyét. K. hazamegy, és azon siránkozik, hogy milyen balszerencsés ő, S.-nek meg mekkora szerencséje van. Eközben S.-t, aki visszatért az erdőbe, hogy elhozza a mézet, megtámadja egy oroszlán, és szétépi.

Az oroszlán áldozatának rokonai azonnal elmennek a varázslóhoz, hogy megtudják, ki a felelős S. haláláért. A varázsló többször irányítást kér az orákulumtól, majd közli, hogy K. öltött oroszlánformát, hogy bosszút álljon S.-en, akire féltékeny volt a bőséges mézlelőhelyek miatt. A vádlott erélyesen tagadta bűnét, s a törzsfőnök elrendeli, hogy méregpróbával rendezzék az ügyet, a próba kedvezőtlen volt a vádlottra nézve, az vallott, és belehalt a kínzásba.”

Ha Magyar Lászlótól (*Reisen in Südafrika 1849–1857*. 328. old.) Polányiig érdekes ez a történet, érdekes lehet az afrikanisztika Görög Veronika számára és magyar olvasója számára is. Ráadásul itt az afrikanisztika és a magyar nyelven olvasható narratíva nem négyszeres áttételen keresztül jelenik meg: Magyar László német könyvét a francia vallásethnológus Lévy-Bruhl veszi át, akitől angolul olvassa Polányi, akinek műve aztán magyarul is megjelenik Görög Veronikánál sokkal kevesebb az áttétel. Ő nem háromszoros áttétellel tud valamit Afrikáról, hanem járt is ott.

Hasonló módon lehetne értékelni a szerző cigány és zsidó tárgyú folklorisztikáját. Amit azonban most nincs időm részletezni, ám másutt erre biztosan lesz mód.